

ר' עובדיה מברטנורא

אחת נתקשרו שמים בעבים
ונראתה דמות לבנה בעשרים
(ושבעה) [ותשעה] לחודש וכו'.
ורבי יוחנן בן נורי דאמר עדי
שקר הם, היה נראה לו לפי
חשבוננו שלא היה אפשר
שתיראה הירח באותו לילה
שאמרו העדים שראו אותה,
ואמר עדי שקר הם, לפי שלא
היה בין הראיה ובין המולד לפי
דעתו, כל כך זמן שיהיה אפשר
שתיראה בו. ועל זה השיב ר"ג
אבי אבא פעמים בא בארוכה
ופעמים בא בקצרה, כלומר
שהזמן שיש בין המולד עד
שתראה הירח אינו שווה לעולם,
אלא פעמים תהיה תנועת הירח
מהרה ופעמים מאוחרת. וכפי
מהירות תנועת הירח באותו
הזמן, דן ר"ג שהיה ראוי
שתיראה הלבנה באותו הלילה.
לפיכך קיבל עדותו: ראינוהו
בזמנו. בליל שלשים: ובליל
עבורו. ליל ל' ואחד: וקבלן
ר"ג. לא מפני שנאמר
שנתרחקה הירח מן השמש
בליל ל' עד שתיראה, ובליל

יכלו לראות את המולד החדש לערב, ומה שאמרו
שראו את הישן בשחרית, כנראה ראו ענן כדמות ירח,
וטעו.

ועוד מעשה היה שבאו שנים ואמרו: ראינוהו
את הירח בזמנו - בליל השלשים, ובליל עבורו
- ליל שלשים ואחד לא נראה הירח, וקבלן -
קיבל עדותם רבן גמליאל וקבע את ראש חודש
ביום השלשים.

אמר רבי הוסיא בן הרפניס: עדי שקר הן!
היאך מעידין על האשה שילדה, וקבלן
פרסה בין שניה - מעוברת? אמר לו רבי
יהושע: רואה אני את דבריך שעדי שקר הם,
ויש לעבר את החודש:

משנה ט

שלה לו רבן גמליאל לרבי יהושע, לאחר ששמע
שלא קיבל את פסיקתו: גוזרני עליך שתבוא
אצלי במקלך ובמעוטיך ביום הכפורים שחל
להיות בקהשבוניך. הלך רבי עקיבא אצל רבי
יהושע ומצאו רבי עקיבא לרבי יהושע מיצר -
מצטער, על שצריך לחלל יום הכיפורים לפי
חשבוננו.³⁵

שלשים וא' חזרה לאחוריה ונתקרבה אצל השמש עד שנתכסית, שאין הירח חוזרת לאחוריה אלא
עושה מהלכה בסבוב בגלגלה, אלא שידע ר"ג בחשבוננו שבאותו הלילה שאמרו העדים שראוהו,
כבר נתרחקה הירח מן השמש עד שהיה אפשר שתיראה, לפיכך קיבל עדותו. ובמה שאמרו בליל
עבורו לא נראה. אפשר שהיה מפני שכיסה אותו הענן או סיבה אחרת גרמה שהם לא ראו אותה:
רואה אני את דבריך. לעבר את החודש: ט הלך ומצאו ר"ג. לר' יהושע: מיצר. על שהנשיא

ביאורים והרחבות

ובכלל זה שמש וירח? ולמסקנה נאמרו שלושה תירוצים לכך: א. מדובר שגויים עשו לו את
אותן הצורות. ואין לחשוש שמא יאמרו שיש ביד רבן גמליאל עבודה זרה, שאצל רבן גמליאל
אין חשד, שכיוון שנשיא הוא רבים מצויים אצלו, ובמקום רבים אין לחשוש לחשד. ב. מדובר
בצורות של פרקים, כלומר, שלא היו שלמות אלא עשויות חלקים חלקים. ג. רבן גמליאל
עשאו על מנת להתלמד, וכתוב (דברים יח, ט): "לא תלמד לעשות" - אבל אתה למד להבין
ולהורות.

35. בגמרא (כה, א) שואלין: מי היה מיצר, רבי עקיבא או רבי יהושע? והשיבו: תא שמע: דתניא,

ר' עובדיה מברטנורא

גזר עליו לחלל את יוה"כ: אשר תקראו. בקריאת ב"ד תלאו הכתוב: בא. רבי יהושע אצל ר' דוסא: למה לא נתפרשו שמוותן וכו'. שאם יבא אדם לדון אחר ב"ד שבימיו, לומר וכו' ב"ד זה כמשה ואהרן או כאלדד ומידד, אומרים לו שמא חשוב הוא כאותן שנשארו שלא נתפרשו שמוותן:

אָמַר לו רבי עקיבא לרבי יהושע: יֵשׁ לִי לְלִמּוּד, שֶׁכֵּל מַה שִׁעֲשֶׂה רַבֵּן גַּמְלִיאֵל בְּקִידוּשׁ הַחוּדֶשׁ עֲשׂוּי וּאפִילוּ אִם טַעַה, שֵׁנֶאֱמַר (ויקרא כג, ד): "אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה' מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ, אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם" ומכך שנכתב חסר הרי כאילו כתוב "אֹתָם", שהכל תלוי בקריאת בית הדין, ללמדנו שגֵּיין שקבעו בית הדין את המועדות בְּזִמְנָן בֵּין שְׁלָא בְּזִמְנָן, אֵין לִי מוֹעֲדוֹת אֶלָּא אֵילוּ שקבעו בית הדין.

בֵּא לוֹ רבי יהושע אֶצֶל רַבִּי דוּסָא בֶן הֶרְכֵּינֶס, אָמַר לוֹ רבי דוסא לרבי יהושע: אִם בָּאִין אֲנִי לְדוֹן אַחַר בֵּית דִּין שֶׁל רַבֵּן גַּמְלִיאֵל, צְרִיבִין אֲנִי לְדוֹן אַחַר כֵּן בֵּית דִּין וּבֵית דִּין שִׁעֲמֵד מִיָּמוֹת מוֹשֶׁה וְעַד עַכְשָׁיו, שֵׁנֶאֱמַר (שמות כד, ט): "וַיַּעַל מוֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וְאָבִיהוּא וְשִׁבְעִים מְזֻקְנֵי יִשְׂרָאֵל". וְלָמָּה לֹא נִתְפָּרְשׁוּ שְׁמוֹתֵן שֶׁל זְקֵנִים? אֶלָּא לְלַמֵּד, שֶׁכֵּל שְׁלֹשָׁה וּשְׁלֹשָׁה שִׁעֲמָדוּ בֵּית דִּין עַל יִשְׂרָאֵל, הֲרִי הוּא כְּבֵית דִּין שֶׁל מוֹשֶׁה שֶׁאִם יבוא אדם לדון אחר בית דין שבימיו ויאמר שאינם חשובים כמשה ואהרן, יאמרו לו: אפשר שחשובים הם כשבעים הזקנים שלא נתפרשו שמוותם³⁶.

כיוון ששמע רבי יהושע כך, נטל מקלו ומעוּתֵי בִּידוֹ, וְהִלֵּךְ לִיְבִנָּה אֶצֶל רַבֵּן גַּמְלִיאֵל בְּיוֹם שֶׁחָל יוֹם הַפְּפוּרִים לְהִיּוֹת בְּחֻשְׁבוֹנוֹ.

ביאורים והרחבות

הלך רבי עקיבא ומצאו לרבי יהושע כשהוא מיצר. אמר לו (רבי עקיבא): רבי, מפני מה אתה מיצר? אמר לו (רבי יהושע): עקיבא! ראוי לו שיפול למטה שנים עשר חדש ואל יגזור עליו גזירה זו (עדיף שאהיה חולה י"ב חודש ושלא יגזור עלי לחלל את יוה"כ). אמר לו (רבי עקיבא): רבי, תרשיני לומר לפניך דבר אחד שלמדתי. אמר לו (רבי יהושע): אמור. אמר לו (רבי עקיבא): הרי הוא אומר: אֹתָם אֹתָם אֹתָם שלש פעמים (קרי ביה "אֹתָם"), אתם אפילו שוגגין, אתם אפילו מזידין, אתם אפילו מוטעין. בלשון הזה אמר לו (רבי יהושע): עקיבא! נחמתני נחמתני.³⁶ גרסינן בגמרא (שם): תנו רבנן: למה לא נתפרשו שמוותם של זקנים הללו (שהיו עם משה)? שלא יאמר אדם: פלוני כמשה ואהרן, פלוני כנדב ואביהוא, פלוני כאלדד ומידד. ואומר (שמואל א יב, ו): "וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל הָעַם ה' אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אַהֲרֹן" ואומר (שם פסוק יא): "וַיִּשְׁלַח ה' אֶת יִרְבֹּעֵל וְאֶת בְּדָן וְאֶת יִפְתָּח וְאֶת שְׁמוּאֵל". ירובעל זה גדעון, ולמה נקרא שמו ירובעל? שעשה מריבה עם הבעל. בדן זה שמשון, ולמה נקרא שמו בדן? דאתי מדן. יפתח כמשמעו. ואומר (תהלים צט, ו): "מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בִּכְהֵנוּ וְשְׁמוּאֵל בְּקוֹרְאֵי שְׁמוֹ", שקל הכתוב שלשה קלי עולם כשלשה חמורי עולם, לומר לך: ירובעל בדורו כמשה בדורו, כהרן בדורו, יפתח בדורו כשמואל בדורו, ללמדך שאפילו קל שבקלין ונתמנה פרנס על הציבור הרי הוא כאביר שבאבירים. ואומר (דברים יז, ט): "וּבָאת אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשּׁוֹפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַיָּמִים הָהֵם", וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל הדיין שלא היה בימיו? הא

ר' עובדיה מברטנורא
ג א ראוהו בית דין וכל
ישראל. בליל שלשים. דסלקא
דעתך אמינא הואיל וראוהו
ב"ד וכל ישראל, אפרסמא ליה
מלתא דביום ל' נראה לקדשו,
קמ"ל דאם חשיכה והגיע ליל
אחד ושלשים ולא אמרו ב"ד
מקודש, מעברים אותו וקובעים
ר"ח יום ל"א: נחקרו העדים.
הכי קאמר, אי נמי נחקרו
העדים בלבד ולא הספיקו לומר
מקודש עד שהגיע ליל של
ל"א, מעברים אותו. וסלקא
דעתך אמינא תהוי חקירת
עדים כתחלת דין, ומקודש
מקודש כגמר דין, וגמר דין הוי
בלילה ונקדשיה בליליא, קמ"ל
דלא, שאין מקדשין את החודש
בלילה. ומיהו אם ליל שלשים
ראו הירח עם שקיעת החמה
ויש שהות ביום לומר מקודש
קודם צאת הכוכבים, מקדשין
אותו, דלא חשיב לילה עד צאת
הכוכבים: יעמדו שנים ויעידו.
מתניתין איירי כגון שראוהו

כשראהו עמד רבן גמליאל ונשקו לרבי יהושע
על ראשו, אמר לו: בא בשלום, רבי ותלמידי,
רבי בחכמה, ותלמידי שקבלת את דברי³⁷:

פרק שלישי

הלכות קידוש החודש

משנה א

ראוהו - את הירח בחידושו בית דין וכל ישראל
עמהם, ביום השלשים לחודש הקודם, ונמצא הדבר
מפורסם לכל שיום שלשים הוא ראש חודש, או שלא
ראוהו כל ישראל אלא שבאו עדים וכבר נחקרו
העדים והיה ראוי לקדש את החודש ביום זה, ולא
הספיקו בית הדין לומר: מקדש, עד שחשכה
- שנכנס ליל יום שלשים ואחד - הרי חודש זה
מעבר - החודש שעבר הוא בן שלשים יום, וראש
חודש ביום שלשים ואחד.³⁸

ראוהו - את הירח בחידושו בית דין בלבד ולא באו
עדים אחרים, ואין מי שיעיד אלא הדיינים, וכגון
שראוהו בליל שלשים, ואין מקדשים את החודש
בלילה, יעמדו למחרת שנים מחברי בית הדין

ביאורים והרחבות

אין לך לילך אלא אצל שופט שבימיו, ואומר (קהלת ז, י): "אל תאמר מה היה, שהימים
הראשונים היו טובים מאלה".
37. גרסינן בגמרא (כה, ב): תנו רבנן: כיוון שראה אותו, עמד מכסאו ונשקו על ראשו. אמר לו:
שלום עליך רבי ותלמידי, רבי שלמדתני תורה ברבים, ותלמידי שאני גוזר עליך גזירה ואתה
מקיימה כתלמיד. אשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים, קל וחומר קטנים לגדולים. קל
וחומר? חיובא הוא! אלא, מתוך שהגדולים נשמעים לקטנים, נושאים קטנים קל וחומר בעצמן.
38. פירוש: למדנו ממשנתנו שני דברים. מהרישא למדנו שאף שנתפרסם לכל שיום
השלשים היה ראוי לקביעת ראש חדש, אף על פי כן, כיוון שלא הספיקו בית דין לקדשו,
הרי זה חודש מעובר. ומהסיפא למדנו, שאף שנחקרו העדים ביום שלשים והיה אפשר לומר
שחקירת עדים נחשבת כתחילת דין, ואמירת "מקדש" נחשבת כגמר דין, ולכן אפשר יהיה
לקדש בלילה שהרי התחילו לפני כן, קמ"ל שקידוש החודש צריך להיות דווקא ביום, שנאמר
(תהלים פא, ה): "כי חוק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב", אימת הוי חוק? בגמר דין, וקא
קרי ליה רחמנא "משפט" (היינו תחילת דין), מה משפט ביום - אף הכי נמי (אף גמר הדין, דהיינו
קידוש החודש, צריך להיות) ביום.

וַיַּעֲדוּ בְּפִנְיָהֶם - בפני הדיינים האחרים **וַיֹּאמְרוּ**
הדיינים האחרים: **מִקְדָּשׁ מִקְדָּשׁ**³⁹.
רְאוּהוּ שְׁלֹשָׁה וְהֵן בֵּית דִּין ואין כאן עדים אחרים,
וכגון שראוהו בליל שלשים, **יַעֲמְדוּ** למחר **הַשָּׁנִים**
מתוך השלושה שראוהו, **וַיּוֹשִׁיבוּ מִחֲבֵרֵיהֶם** שני
דיינים שלא ראוהו **אַצֵּל** הדיין **הַיָּחִיד** שראה את
הירח, **וַיַּעֲדוּ** השניים שראוהו **בְּפִנְיָהֶם** - בפני
שלושת הדיינים, **וַיֹּאמְרוּ**: **מִקְדָּשׁ מִקְדָּשׁ**, **שְׁאִין**
הַיָּחִיד נֶאֱמָן עַל יְדֵי עֲצָמוֹ לומר "מקודש", אלא
צריך לכל הפחות שלושה⁴⁰:

פרטי הלכות תקיעת שופר בראש השנה

משנה ב

כָּל הַשּׁוֹפְרוֹת - בין של איל בין של יעל - **כְּשֶׁרִין**
לתקיעה בראש השנה **חוּץ מִשְׁלֵי פְרָה, מִפְּנֵי**
שֶׁהוּא קָרֵן ואינו קרוי "שופר". **אָמַר רַבִּי יוֹסִי**:
אין ללמוד ששופר של פרה פסול מפני שנקרא "קרן",
וְהֵלֵא כָּל הַשּׁוֹפְרוֹת נִקְרְאוּ קָרֵן, שֶׁנֶּאֱמַר
(יהושע ו, ה): **"בְּמִשְׁבֵּי בְּקָרְן הַיּוֹבֵל** כשמעכם את
קול השופר", ו"יובל" פירושו איל, ומכאן שגם שופר
מאיל קרוי קרן, ובכל זאת כשר, ואם כך מדוע קרן
של פרה אינה כשרה לתקיעה בראש השנה?⁴¹

ביאורים והרחבות

39. בגמרא (שם) שואלין: אם בית הדין בעצמם ראוהו, לשם מה צריך להעיד על כך, וכי לא
תהא שמיעה גדולה מראיה? והשיבו, שמדובר כגון שראוהו בלילה, ולפי שאי אפשר לקדש
את החודש בלילה, יש צורך להעיד על כך למחרת בבוקר, שאין מקדשים את החודש על פי
ראיה אלא בזמן הראיה. אך אם ראו בית דין עם שקיעת החמה של יום כ"ט לחודש קודם
שחשיכה, בזמן שיש שהות לומר מקודש, יקדשוהו בראייתם, שאין שמיעה (ששומעים מפי
העדים) גדולה מראייה.

40. בגמרא (כה, ב) למדין, שהואיל ובדיני ממונות יכול מומחה לדון לבדו, כדתניא: דיני ממונות
בשלשה, ואם היה מומחה לרבים - דן אפילו ביחיד, היינו אומרים שגם כאן אפשר יהיה לקדש
את החודש ביחיד מומחה? קא משמע לן (שלא). ואימא הכי נמי? אין לך מומחה לרבים
בישראל יותר ממשנה רבינו, וקאמר ליה הקדוש ברוך הוא עד דאיכא אהרן בהדך, דכתיב
(שמות יב, א-ב): "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר החדש הזה לכם".

41. בגמרא (כו, א) מובא שחכמים ענו לרבי יוסי, שכל השופרות נקראו שופר ונקראו קרן, אך

ר' עובדיה מברטנורא

ב"ד בלילה ליל שלשים, ואי
אפשר לקדשו בלילה. הלכך
למחר יעמדו שנים ויעידו, דאם
לא על עדותן של אלו על מה
יקדשו. אבל אם ראוהו ב"ד עם
שקיעת החמה בזמן שיש
שהות לומר מקודש, יקדשוהו
בראייתם, דלא תהא שמיעה
ששומעין מפי עדים גדולה
מראיה, דהא גבי קידוש החודש
לא כתיב עדות, אלא כזה ראה
וקדש: יעמדו שנים. למחר
כשבאים לומר מקודש: ויושיבו
מחבריהם אצל היחיד. ואע"ג
דיחיד מומחה דן אפילו ביחיד,
קדוש החודש לא הוה ביחיד.
שאין לך מומחה לרבים יותר
ממשנה רבנו וקאמר ליה רחמנא
עד דאיכא אהרן בהדך, דכתיב
(שמות י"ב) ויאמר ה' אל משה
ואל אהרן וגו' החודש הזה לכם:
ב שהוא קרן. ואינו קרוי
שופר, דכתיב (דברים ל"ג) בכור
שורו הדר לו וקרני ראם קרניו.
וגבי ר"ה שופר כתיב (ויקרא
כ"ה) והעברת שופר תרועה,
וגמרינן ר"ה מיובל: בקרן